

Eerste contouren verdiepingsrapporten

Fase 2: verdieping

**Voor bijeenkomst Overlegorgaan
Infrastructuur en Milieu (OIM) op
12 oktober 2017**

Datum : 6.10.2017

Contact : postbusnationaleomgevingsvisie@minienm.nl

1. Inleiding

De verdiepingsfase van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is in volle gang. Op dit moment wordt er vanuit verschillende ministeries gewerkt aan vier verdiepingsrapporten voor de strategische opgaven uit de startnotitie. In de verdiepingsrapporten worden de opgaven verder uitgewerkt en worden de mogelijke beleidsopties verkend.

In het OIM van 15 juni jongstleden hebben wij met u gesproken over de scope, de inhoud en het proces rondom de Nationale Omgevingsvisie en de Startnotitie met de bijbehorende strategische opgaven. Tijdens dit overleg zijn veel vragen gesteld over het proces om tot een Nationale Omgevingsvisie te komen. Antwoord op deze vragen kunt u vinden op de [OIM Website](#).

De leden van de verdiepingsgroepen hebben kennis genomen van de door u gemaakte opmerkingen. Deze hebben zij meegenomen bij het uitwerken van de beleidsopties, bijvoorbeeld de rol van de overheid bij digitalisering, de aandacht voor cultuur, gezondheid en groen in de stad en de aandacht voor governance in relatie tot de energietransitie.

Programma 12 oktober

In de verdiepingsrapporten worden de vier strategische opgaven (1: duurzame en concurrerende economie, 2: klimaatneutraal en klimaatbestendig, 3: verstedelijking en bereikbaarheid, 4: waardevolle leefomgeving) uit de startnotitie verkend. In de bijgevoegde notitie 'Eerste contouren van de verdiepingsrapporten', wordt per verdiepingsrapport een overzicht gegeven van de hoofdlijn van de opgave en de eerste contouren van de beleidsopties.

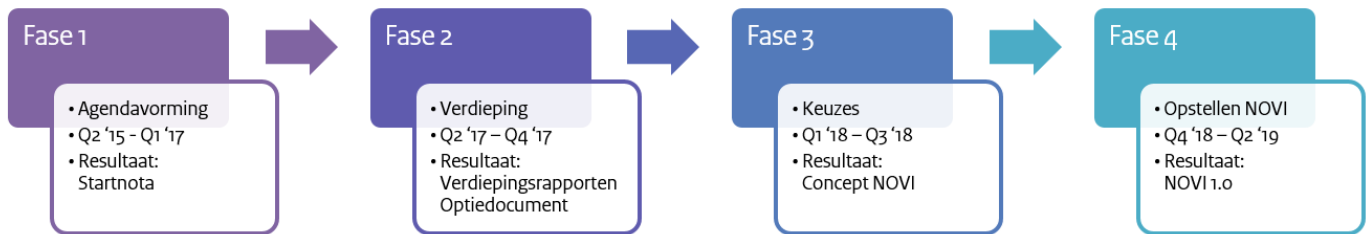
Op 12 oktober gaan de deskundigen van de verdiepingsgroepen graag met u in gesprek over de eerste contouren van de rapporten. Dat doen we in drie rondes.

In ronde 1 bespreken we met u of dit de belangrijke beleidsopties zijn voor de strategische opgave. In ronde 2 duiken we verder in de beleidsopties en zoeken we mogelijke witte vlekken. En in ronde 3 bespreken we de randvoorwaarden voor de realisatie van de beleidsopties.

Vervolg

De verdiepingsrapporten worden verder uitgewerkt. Op basis van uw input kunnen wij de verdiepingsrapporten verrijken. Wij stellen u in de gelegenheid om een advies op de verdiepingsrapporten te geven tijdens het OIM-overleg op 7 december 2017. Daarna wordt u geïnformeerd over de wijze waarop u wordt betrokken in het vervolgproces.

Globaal ziet het proces om in 2019 te komen tot een Nationale Omgevingsvisie er als volgt uit:

2. Eerste contouren van de verdiepingsrapporten

In opmaat naar de NOVI is in december 2016 de Startnota "De opgaven voor de Nationale Omgevingsvisie" uitgebracht. Hierin zijn vier strategische opgaven beschreven:

1. naar een duurzame en concurrerende economie,
2. naar een klimaatbestendige en klimaatneutrale samenleving,
3. naar een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving,
4. naar een waardevolle leefomgeving.

De Startnota heeft de spanningen tussen ambities en mogelijkheden in beeld gebracht voor elke opgave. In vier verdiepingsgroepen zijn de opgaven uitgewerkt en vertaald in beleidsopties.

Deze notitie bevat een overzicht van de eerste contouren van de concept-verdiepingsrapporten. Het geeft een beeld van waar de verdiepingsgroepen nu op hoofdlijnen staan, aan wat voor soort beleidsopties wordt gedacht en hoe ze zich tot elkaar verhouden.

De volgende criteria gelden voor beleidsopties:

1. De beleidsopties richten zich op wat specifiek in het instrument van de Nationale Omgevingsvisie moet worden vastgelegd. Dan gaat het om 'visie/ambities' en om 'hoofdlijnen van beleid'. Beleidsopties voor de uitwerking van beleid of voor zaken die ook in uitvoeringsprogramma's en/of in regels kunnen worden afgewogen, zijn in deze verdiepingsslag dus niet meegenomen;
2. Het gaat om beleidsopties die van nationaal belang zijn én bindend zijn voor het Rijk. Beleidsopties die beter door andere overheden kunnen worden afgewogen zijn ook niet meegenomen in deze verdieping;
3. De beleidsopties richten zich op een brede scope. Ze betreffen alle aspecten van de fysieke leefomgeving conform de nieuwe Omgevingswet, dus meer dan alleen ruimte en infrastructuur;
4. De opties bouwen voort op bestaand beleid en recente beleidsontwikkelingen en kijken waar beleidsintensivering of – wijzigingen nodig zijn vanuit kansen en knelpunten (bijvoorbeeld vanuit integraliteit), maar kunnen ook gericht zijn op aanvullend/nieuw beleid als opgaven daarom vragen.

In de komende periode werken de verdiepingsgroepen verder aan hun rapporten. Beleidsopties worden verder aangevuld en uitgewerkt, en consequenties van- en raakvlakken tussen beleidsopties worden in beeld gebracht.

3. Een duurzame concurrerende economie

Nederland heeft een van de meest concurrerende economieën ter wereld: op de Global Competitiveness Index 2016-2017 staat Nederland op de vierde plaats van de wereld. Deze positie heeft Nederland te danken aan een infrastructuur van wereldklasse, een kwalitatief hoogstaande gezondheidszorg, een uitstekend hoger onderwijs en een blijvende focus op innovatie. Dit is ook bereikt door zorgvuldig om te springen met onze leefomgeving, optimaal gebruik te maken van onze fysieke uitgangssituatie als delta in West- Europa en een sterke internationale oriëntatie.

De economische groei in Nederland ging de afgelopen decennia samen met een daling van de milieudruk ('absolute ontkoppeling'), op alle terreinen behalve voor het energieverbruik. Tussen energieverbruik en de groei van onze economie is wel sprake van relatieve ontkoppeling. Volgens de laatste Monitor Duurzaam Nederland heeft de Nederlandse economie in vergelijking met andere EU-landen een hoge energie-intensiteit en een hoog niveau van CO₂-emissies. Ook op lokale milieukwaliteit (fosfor- en stikstofoverschot, kwaliteit oppervlaktewater), biodiversiteit en de omvang van invoer van natuurlijke hulpbronnen heeft Nederland een relatief lage positie.

Economische groei in Nederland is niet vanzelfsprekend. De economie moet zich blijvend vernieuwen en aanpassen aan nieuwe omstandigheden. Ook klimaatverandering en nadelige milieueffecten van de economie vragen om verduurzaming. De Sustainable Development Goals (SDG's) zijn dé mondiale agenda voor duurzame ontwikkeling en bindend voor iedere VN-lidstaat. Deze 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling stelt de beleidsopgaven voor 2030 integraal op economische, sociaal en ecologische terrein vast en is transformatief van karakter.

De ambitie die voor 2050 gesteld wordt is:

Nederland is koploper in de ontwikkeling, toepassing en export van innovatieve en duurzame producten, technologieën en diensten, in een internationaal onderscheidende aantrekkelijke en gezonde leefomgeving.

Om richting te kunnen geven aan de ambitie, is deze uitgewerkt in de volgende beleidsdoelen:

1. Nederland behoudt en verstevigt zijn plek in de top 5 van meest concurrerende economieën ter wereld. Het omgevingsbeleid faciliteert daarbij een groei van 2% van het BBP.
2. Nederland heeft uiterlijk in 2050 een circulaire en CO₂-arme economie, zoals vastgelegd in het Klimaatakkoord, de Energie-agenda en het Rijksbrede programma "Nederland Circulair in 2050"
3. Economische groei is in balans met een aantrekkelijke, gezonde en veilige (lokale/regionale) leefomgeving.

3.1 Nationale Opgaven & beleidsopties

Er is een sterke samenhang tussen de fysieke leefomgeving en de economie. Een goede inrichting van de fysieke leefomgeving is cruciaal voor economisch succes (maar is tevens niet de enige voorwaarde hiervoor, denk bijvoorbeeld ook aan onderwijs, R&D, etc.). En een sterke, duurzame economie is goed voor de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Uit de leidende ambitie en beleidsdoelen vloeien de volgende kernopgaven voor de fysieke leefomgeving voort:

- Verduurzaming van de economie
- Behoud en versterken van het excellente internationaal vestigingsklimaat

3.1.1 Verduurzaming van de economie

Mondiale vraagstukken maken de verduurzaming van de economie nodig. Voor de Nederlandse economie ligt er een opgave in het reduceren van uitstoot van broeikasgassen en van het gebruik van grondstoffen om een onomkeerbare temperatuurgroei en klimaatverandering te voorkomen en voor het behoud van een aantrekkelijke en gezonde leefomgeving. Nederland is historisch gevormd door de overvloedige beschikbaarheid van goedkope energie uit gas. Dit betekent dat de overgang naar duurzame grond- en brandstoffen niet alleen verregaand impact heeft op de energiesector zelf, maar ook op de energie-intensieve sectoren die Nederland rijk is. Daarnaast zal integratie van productie, consumptie en afvalverwerking toenemen en zullen de ketens van gebruik en productie steeds meer sluiten. Verduurzamen van ketens gaat echter niet vanzelf. De verduurzaming van de economie vraagt om vernieuwing van het verdienvermogen van sectoren en clusters in de Nederlandse economie.

Voorbeelden van beleidsopties:

Versterking sturing op verduurzaming van het netwerk van industriegebieden en zeehavens

Het Rijk gaat samen andere overheden en de industriële sector meer sturing geven aan de versterking van het netwerk van industriegebieden en zeehavens zodat uit oogpunt van circulariteit en energietransitie de complementariteit tussen gebieden en de synergie binnen gebieden (industriële symbiose) wordt vergroot. Hierbij gaat het om het verder ontwikkelen van de Nederlandse zeehavens tot circulaire en bio-based hub van Noordwest-Europa en inzetten op de sterkste waardeketens per industriegebied. Door de mogelijkheden voor het verminderen van risico's mee te nemen, kan ook de veiligheid worden verbeterd. Dit betekent dat meer sturing wordt gegeven aan de vestiging van nieuwe industrie. Daarnaast wordt een clustergerichte aanpak ontwikkeld voor de transitie van de industrie in de bestaande regionale clusters Rotterdam / Moerdijk, Noordzeekanaalgebied, Zeeland-West Brabant, Chemelot, Eemsdelta en Emmen.

Het Rijk stimuleert en faciliteert een regionale ruimtelijk-economische aanpak transitie circulaire economie, in samenhang met de energietransitie

Met een regionale ruimtelijk-economische strategie kunnen circulaire activiteiten worden gestimuleerd. Enerzijds door ongewenste paden niet langer overeind te houden, anderzijds door gewenste paden te faciliteren. Daarom wil het Rijk een gebiedsgerichte ruimtelijk-economische aanpak door decentrale overheden stimuleren en faciliteren. De Rijksrol zal zijn het versterken en verbinden van kennis (inzicht in waardeketens) en grondstofstromen en het bewaken van afstemming tussen regio's en schaalniveaus.

3.2 Excellent (inter)nationaal vestigingsklimaat

3.2.1 Sturen netwerken en/of regio's

De economie van Nederland is sterk vervlochten met economieën van andere landen in de wereld, de EU en met name die van België en Noordrijn-Westfalen. Nederland is daarbij een schakel in grote internationale netwerken op zowel Europees als mondiaal niveau. Steden en mainports zijn de knopen waar internationale stromen samenkomen. Steden vormen in toenemende mate de motor van de economie en de broedplaats van innovatie vanwege hun rol als knooppunten van economische, sociale, culturele en bestuurlijke interactie. De concentratie en nabijheid van bedrijvigheid, arbeidsmarkt en voorzieningen in deze 'agglomeraties' vergroot de productiviteit, innovatie en heeft aantrekkingskracht op bedrijven en toptalenten. Het uitbouwen en versterken van de economische toppositie van Nederland vraagt om het versterken van de kracht van stedelijke regio's en netwerken, met de daarbinnen gelegen mainports, industriële complexen en toplocaties.

Voorbeelden van beleidsopties:

Sturen op versterking van (inter)nationale netwerken gericht op innovatie, complementariteit en synergie. Keuzeopties zijn: 1) versterking van nationale netwerken en 2) versterking van het internationale netwerk van Noordwest Europa (Nederland, Vlaanderen en Noordrhein Westfalen). Het Rijk zet met deze beleidsoptie in op versterking van de interactie en uitwisseling in netwerken, bijvoorbeeld door verbetering van de verbindingen tussen stedelijke regio's, een goede afstemming van investeringen en het versterken van complementariteit en synergie in belangrijke ruimtelijk-economische netwerken ('niet alles overal'). Het kan hierbij gaan om stedelijke (kennis)netwerken, netwerken van mainports en logistiek en/of netwerken van economische gebieden (industriegebieden)

Het Rijk kiest voor een focus op investeren in stedelijke regio's met economische groei(potentie) en/of grote duurzaamheidsopgaven. Keuzeopties zijn: 1) focus op enkel sterke leidende regio's, 2) ook sterke catching-up-regio's. of 3) specifieke opgaven op het gebied van economie of duurzaamheid binnen het totale stedelijke netwerk.

3.2.2 Optimale en duurzame connectiviteit

De internationale netwerkeconomie doet een groeiend beroep op transport- en communicatie-infrastructuur. Nederland heeft uitstekende fysieke en digitale verbindingen: onze mainports hebben wereldwijd een aanzienlijk belang en de Amsterdam Internet Exchange is een van werelds grootste internethubs. De optimale internationale bereikbaarheid is een 'Unique Selling Point' van Nederland. Een aanhoudende groei van de

mobiliteit leidt tot een opgave om deze in balans met een gezonde en duurzame leefomgeving te faciliteren. Ook op het gebied van de digitalisering gaan de ontwikkelingen razendsnel en kan Nederland zich niet veroorloven om stil te staan, terwijl de rest van de wereld doorbouwt aan de digitale economie.

Voorbeelden van beleidsopties:

Wijze en mate van accommoderen van de groei van het luchtvaartvervoer bij Schiphol en andere luchthavens.

Actievere Rijksinzet om koploper te blijven in digitaal infrastructuur (de digitale mainport).
Deze beleids optie betekent een actievere overheidsinzet om – in een brede samenwerking met bedrijfsleven, onderwijsinstellingen en andere partijen in het maatschappelijk middenveld - de koppositie van Nederland in het digitale netwerk te behouden en uit te nutten voor economische kansen. En daarmee vorm en ondersteuning te geven aan de ‘4e industriële revolutie’.

3.2.3 Duurzame en concurrerende stedelijke regio's

In de internationale concurrentiestrijd tussen stedelijke regio's is het bereikbaar, leefbaar en aantrekkelijk houden van de steden van cruciaal belang. Een gezonde, schone en aantrekkelijke leefomgeving zijn steeds bepalender voor het economische succes. Zeker hoogopgeleide kenniswerkers – die een belangrijke concurrentiefactor zijn in de mondiale kenniseconomie- stellen hogere eisen aan de kwaliteit van de woon- en werkomgeving en aan cultuur, landschap en natuur. Voor Nederland liggen hier – met zijn middelgrote historische steden in een groene omgeving – kansen voor een onderscheidend vestigingsklimaat.

Door de toenemende trek van inwoners, bedrijvigheid en werkgelegenheid naar de grootstedelijke regio's ontstaan echter grote opgaven op het gebied woningbouw, werkgelegenheid, bereikbaarheid en kwaliteit van de leefomgeving.

Naast de verduurzamingsopgave zal ook digitalisering een grote impact hebben op de Nederlandse economie. De opeenvolging van technologische innovaties maakt dat de digitalisering van de economie en samenleving in toenemende mate zichtbaar wordt. Digitalisering en robotisering leiden tot veranderingen in productieprocessen en hiermee de inrichting van bedrijfsprocessen. Digitalisering heeft als gevolg dat productiecapaciteit flexibeler wordt en een verschuiving van de productie in de richting van de consument. De digitalisering en verduurzaming van de economie leiden daarmee tot nieuwe (type) ruimtevragen voor bedrijvigheid.

Voorbeelden van beleidsopties:

Extra Rijksinzet voor een topkwaliteit van de leefomgeving in stedelijke regio's als onderscheidende vestigingsplaatsfactor in de internationale concurrentiestrijd tussen regio's.

Het Rijk vindt de (integrale) topkwaliteit van de leefomgeving (cultuur, gezondheid, groen in de stad, natuur/landschappen) van nationaal belang vanwege de positieve invloed van een gezonde, schone en aantrekkelijke leefomgeving op de economie. Het Rijk gaat zich inzetten voor een zo veilig en gezond mogelijke woon-, werk- en leefomstandigheden door waar EU-normen niet gehaald worden deze versneld aan te pakken, door verder te gaan dan de huidige EU-normen voor met name luchtkwaliteit en risico's, door versterking van culturele voorzieningen en met aandacht voor een ruimtelijke inrichting die uitnodigt tot bewegen.

Extra Rijksinzet op een gezonde en duurzame stedelijking verdichting en stedelijke bereikbaarheid

Gezien de hoge groeiverwachtingen voor steden en de complexiteit bij de ontwikkeling van binnenstedelijke (transformatie)gebieden wil het Rijk samen met regionale overheden bij de realisatie van de forse woningbouwopgave in stedelijke regio's optimaal inzetten op het realiseren van hoogstedelijke, aantrekkelijke en gezonde woon- en werkmilieus (aantrekkelijk vestigingsklimaat) en het vergroten van agglomeratie-effecten. De bereikbaarheidsopgave tussen en binnen steden is dermate omvangrijk en complex dat inzet van regio en Rijk nodig. Belangrijke onderdelen van de gezamenlijke inzet zijn de realisatie van een OV-schaalsprong, verbeteren van het (snel)fietsnetwerk en goede verbindingen van en naar toplocaties / interactiemilieus.

Het Rijk wil samen met regionale en lokale overheden zorgen voor voldoende, kwalitatief goede ruimte voor duurzame economische activiteiten in stedelijke regio's.

Het Rijk vindt de versterking van toplocaties, innovatiemilieus en voldoende ruimte voor duurzame economische activiteiten in stedelijke regio's van groot belang voor een innovatief en internationaal vestigingsklimaat en voor het faciliteren van de verduurzaming van de economie (circulaire economie en energietransitie). Daarom wil het Rijk samen met regionale overheden bekijken op welke wijze kwalitatief hoogwaardige toplocaties en voldoende ruimte voor bedrijvigheid geborgd kunnen worden. Bij een keuze voor sturing vanuit netwerken (zie eerdere beleidsoptie) zal het Rijk daarbij inzetten op een samenhangende en complementaire ontwikkeling van locaties zodat de toegevoegde waarde voor het netwerk als geheel wordt vergroot.

4. Naar een klimaatneutrale en klimaatbestendige samenleving

4.1 Een klimaatneutrale en klimaatbestendige samenleving

Het klimaat verandert en het wordt warmer op aarde. De mens speelt een grotere rol hierin met de uitstoot van broeikasgassen. Om de opwarming van de aarde tegen te gaan moet daarom de uitstoot van broeikasgassen sterk worden verminderd. Naar een klimaatneutrale samenleving. Daarnaast moeten we omgaan met de gevolgen van de klimaatverandering en ons wapenen tegen de wateroverlast, hittestress, droogte en overstroming. Naar een klimaatbestendige samenleving. De urgentie om een klimaatneutrale en klimaatbestendige samenleving te creëren is groot maar niet nieuw. Het huidige momentum kan naast een noodzaak ook gezien worden als een kans om de samenleving slimmer en beter in te richten en een impuls te geven aan de kwaliteit van de leefomgeving.

De strategische opgave 'naar een klimaatneutrale en klimaatbestendige samenleving' wordt hier beschouwd als een tweeledige opgave.

Naar een klimaatneutrale samenleving

In het Klimaatakkoord van Parijs is afgesproken om de opwarming van de aarde tegen te gaan en ruim onder de 2°C houden, met 1,5°C als streven. Nederland streeft in Europees verband naar 80 - 95% vermindering van uitstoot van broeikasgassen in 2050 ten opzichte van 1990. Om dit te realiseren moet de energiehuishouding van Nederland op de schop. En ook de uitstoot van broeikasgassen die niet gerelateerd zijn aan energie, maar aan landbouw, veeteelt en bodems moeten worden teruggebracht. Het zal duidelijk zijn dat de transitie naar een klimaatneutrale samenleving bijzonder ingrijpend is en resulteert in een grote ruimtelijke opgave. De vraag is hoe Nederland deze transitie realiseren met behoud - of zelfs verbetering – van de kwaliteit van de leefomgeving.

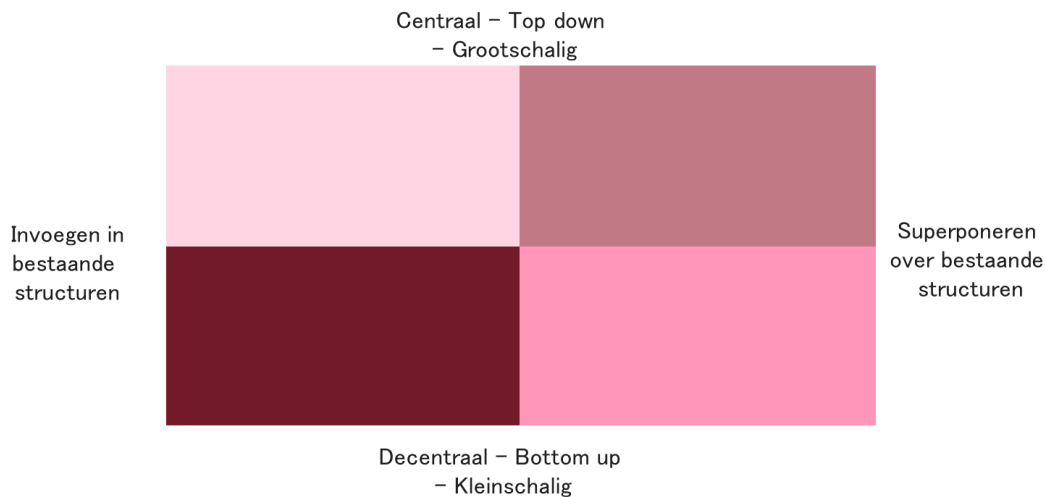
Naar een klimaatbestendige samenleving

De klimaatscenario's van het KNMI kwantificeren welke veranderingen in het Nederlandse klimaat plausibel zijn. Ze laten een beeld zien van hogere temperaturen, een sneller stijgende zeespiegel, nattere winters, hevigere buien en drogere zomers. De doorgaande verstedelijking in Nederland kunnen de negatieve gevolgen van klimaatverandering versterken. Zonder klimaatadaptatie neemt enerzijds de kans op slachtoffers en schade toe én blijven anderzijds kansen om juist met een klimaatbestendige inrichting de ruimtelijke kwaliteit, weerbaarheid en economische positie van Nederland onbenut. Er wordt onvoldoende vaart gemaakt met klimaatadaptatie. De aanpak moet concreter, gericht en actiever. Voor alle klimaateffecten geldt dat de bewustwording van de gevolgen van klimaatverandering en van de urgentie van klimaatadaptatie nog te beperkt aanwezig is. De vraag is wat de rol van het Rijk hierin is en in hoeverre het een verantwoordelijkheid is van burgers en bedrijven om hun weerbaarheid te vergroten.

4.2 Nationale Opgaven en beleidsopties

De beleidsopties zijn aanvullend op en ondersteunend aan het beleid die voor de betreffende thema's ontwikkeld zijn of worden. Het zijn beleidsopties met impact op de fysieke leefomgeving.

Bij het opstellen van de beleidsopties is gebruik gemaakt van een assenkruis met vier kwadranten. Op de verticale as staat het dilemma *top down en grootschalig* tegenover *bottom up en kleinschalig*. Op de horizontale as staat het dilemma *invoeegen in bestaande structuren* tegenover *superponeren over bestaande structuren*. In de vier kwadranten komen de belangrijkste dilemma's uit de startnota samen.

4.2.1 Naar een klimaatneutrale samenleving (Energietransitie)

Deze opgave wordt gestructureerd langs de vijf transitiepaden uit de Energieagenda (2016); vier van de vijf transitiepaden zijn verder uitwerkt.

Kracht en licht

Het transitiepad voor kracht en licht beslaat de energievraag voor verlichting, apparaten en informatie- en communicatietechnologie. Deze energievraag besloeg in 2015 circa 16% van het totale Nederlandse energieverbruik. In de praktijk wordt dit vrijwel volledig ingevuld door elektriciteit.

Het uitgangspunt voor het stimuleren van CO₂-arme elektriciteitsproductie is dat marktpartijen langdurige duidelijkheid wordt geboden over het overheidsbeleid richting 2030. De kern hiervan wordt gevormd door keuzes over de financiële stimulering van hernieuwbare energieproductie, de uitrolstrategie voor windenergie op zee, de uitbreiding van de capaciteit van wind- en zonne-energie op land en ondersteuning van hernieuwbare elektriciteitsproductie door kleinverbruikers. Ten slotte zal duidelijkheid worden geboden over de keuzes die gemaakt worden over de gewenste productiemix en de wijze waarop omgegaan wordt met (nationale) CO₂-beprijzing.

Voorbeelden van beleidsopties:

Het Rijk wijst gebieden aan op land en water voor grootschalige duurzame energieproductie, -transport en –opslag. Duurzame energie betreft in ieder geval: windenergie, zonne-energie, getijde-energie, stromingsenergie, osmose, energie uit geothermie, en biomassa. In het geval dat gebieden worden aangewezen wordt ook rekening gehouden met de ruimte die nodig is voor de transportinfra-structuur, en landschapseffecten van deze infrastructuur.

Het Rijk wijst geen gebieden aan, maar bepaalt wel dat gezocht moet worden naar grootschalige oplossingen voor duurzame energieproductie op land en water. Het Rijk laat locatiekeuze en de bijbehorende ontsluiting van bronnen, opslag en infrastructuur over aan regionale en lokale overheden, en geeft daarbij kaders mee waarbinnen die besluitvorming plaats moet vinden.

Het Rijk sluit gebieden uit voor grootschalige duurzame energieproductie, -transport en –opslag.

Het Rijk wijst geen gebieden aan, maar bepaalt wel dat gezocht moet worden naar kleinschalige oplossingen. Het Rijk laat locatiekeuze en de bijbehorende ontsluiting van bronnen, opslag en infrastructuur over aan regionale en lokale overheden, en geeft daarbij kaders mee waarbinnen die besluitvorming plaats moet vinden.

Hoge temperatuur warmte

De energie-intensieve industrie is verantwoordelijk voor ongeveer 25% van de totale huidige Nederlandse CO₂-uitstoot en 12 bedrijven zijn verantwoordelijk voor 75% hiervan. Inzet van zowel de overheid als de industrie zelf is om een perspectief te creëren voor het behoud van een sterke energie-intensieve industriesector in Nederland die tegelijkertijd koolstofarm produceert. Dit zal omvangrijke aanpassingen van de industrie vergen. De geografisch concentratie en de specifieke aard en omstandigheden van de industrie maken een aanpak per cluster passend. Per regionaal cluster is een cluster-specifiek implementatiepad voor klimaatneutraliteit voorzien.

Voorbeelden van beleidsopties:

Het Rijk wijst gebieden aan en sluit gebieden uit voor energie-intensieve industrieclusters, op basis van duurzame energie- en warmtemodaliteiten. Het Rijk faciliteert alleen in de aangewezen gebieden energie-infrastructuur en –opslag (duurzame elektriciteit, biomassa, waterstof, biogas), CCS/ CCU en warmtebronnen en -infrastructuur (geothermie en restwarmte). Dit geeft mogelijkheid voor toekomstbestendige inzet van middelen in energie-infrastructuur, waarbij ook rekening kan worden gehouden met klimaatadaptatie en de kwaliteit van de leefomgeving.

Lage temperatuur warmte

Er zijn op dit moment ongeveer 8,3 miljoen gebouwen, waarvan 7 miljoen woningen. Daarnaast is er ongeveer 9.000 hectare kassen in Nederland. Het energieverbruik voor de verwarming van deze gebouwen beslaat ruim 30% van het totale finale energieverbruik in

Nederland. Hiervoor wordt grotendeels (circa 90%) aardgas gebruikt. Het aardgasloos maken van de gebouwde omgeving is een enorme opgave. Gemeenten en regio's zullen een belangrijke rol spelen bij het realiseren van de lokale warmtetransitie.

Voorbeelden van beleidsopties:

Het Rijk wijst gebieden aan en sluit gebieden uit voor warmtenetten, warmtecentrales en geothermie.

Het Rijk wijst geen gebieden aan en laat de locatiekeuze en de bijbehorende ontsluiting van bronnen, opslag en infrastructuur over aan de provincie, regio's en gemeenten.

Het Rijk stelt een kader op voor de afweging over de toepassing van warmte-alternatieven voor aardgas. Dit kader kan onder andere een 'verdringingsreeks' zijn en dient onder andere om de schaarse energiebronnen (biogas, geothermie, restwarmte en kleinschalige oplossingen) optimaal te gebruiken en de kwaliteit van de leefomgeving te beschermen.

Voedsel en natuur

De niet-energie gerelateerde broeikasgasemissies van de Nederlandse landbouw en het landgebruik bedragen momenteel zo'n 12,5% van de nationale klimaatemissie. Naast de broeikasgasemissie is de landbouw in Nederland verantwoordelijk voor diverse andere milieueffecten, zoals verontreiniging van het oppervlaktewater, uitstoot naar de lucht van ammoniak en fijnstof, e.d. Landbouw en natuur hebben 57% respectievelijk 11,5% van het Nederlands grondgebied in gebruik. Van buitenaf zijn er tal van activiteiten die meer ruimte claimen. De behoeften van andere functies, alleen al in het komende decennium, belopen indicatief 165.000 hectare, zo'n 7,5% van het landbouwareaal. Dit zijn overwegingen voor inperking van de ruimte en effecten van de Nederlandse voedsel- en biomassaproductie.

Tegelijkertijd leveren landbouw en natuur leveren voedsel en biomassa op een efficiënte wijze. De mondiale vraag hiernaar groeit, terwijl mondiaal de productiecapaciteit vanwege klimaatverandering vermindert. Ook is de primaire landbouw onderdeel van een zeer goed ontwikkeld agro-economisch cluster dat een belangrijke bijdrage levert aan de lokale en nationale economie. Dit zijn overwegingen om te pleiten voor behoud en uitbreiding van de Nederlandse voedsel- en biomassaproductie.

Voorbeelden van beleidsopties:

Het Rijk reguleert de emissies uit veenweidegebieden.

Het Rijk zet in op vergroting van het areaal bos.

Door het areaal bos te vergroten wordt koolstof vastgelegd. Ook zouden de emissies van de bestaande landbouw of natuur ter plaatse vervallen. Afhankelijk van de vorm en de oorspronkelijke functie van het gebied zou het kunnen bijdragen aan de biomassaproductie, de biodiversiteit en de recreatiewaarde. Het gaat mogelijk wel ten koste van de (economische) waarde van de bestaande functie.

4.2.2 Naar een klimaatbestendige samenleving (adaptatie)

Adaptatiebeleid lijkt vooral te gaan over waterrobuust en klimaatbestendig inrichten en beheren en veel minder over de locatiekeuze voor ontwikkeling en of die wel waterrobuust en klimaatbestendig is. Overal kan gebouwd worden, mits waterrobuust en klimaatbestendig ingericht. Deze insteek is op lange termijn voor sommige gebieden niet houdbaar omdat de maatschappelijke baten niet opwegen tegen de maatschappelijke kosten. Daarbij kan gedacht worden aan woningbouw in veenweidegebieden of laaggelegen polders.

Een klimaatbestendige samenleving vraagt om een verandering in de wijze waarop Nederland wordt ingericht en beheert, maar ook om een verandering de wijze waarop de maatschappij omgaat met de gevolgen van klimaatverandering. Een waterrobuuste en klimaatbestendige inrichting biedt immers geen garantie tegen onder andere wateroverlast en hittestress en daarom moet klimaatadaptatie ook gaan over het vergroten van de weerbaarheid van burgers en bedrijven.

Het huidige klimaatadaptatiebeleid is weliswaar vanuit een brede benadering van de problematiek ingericht, maar laat mogelijk kansen liggen voor het versterken van een integrale gebiedsgerichte benadering van de leefomgeving en het optimaal benutten van meekoppelkansen met andere opgaven zoals de energietransitie, landschapsontwikkeling, landbouw en verstedelijking.

Voorbeelden van beleidsopties:

Het rijk maakt van klimaatadaptatie een ordenend principe in de ruimtelijke inrichting, bijvoorbeeld door laaggelegen polders en veenweidegebieden aan te wijzen waar niet mag worden gebouwd.

Het rijk zet in op het vergroten van de weerbaarheid van de maatschappij door duidelijk te communiceren over eigen verantwoordelijkheid en de verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven.

Het rijk stimuleert een integrale gebiedsgerichte benadering van de leefomgeving waarin meekoppelkansen tussen klimaatadaptatie en andere ruimtelijke opgaven – zoals de energietransitie - optimaal worden benut.

Tot slot twee instrumentele beleidsopties waarin klimaatadaptatie en energietransitie integraal en gebiedsgericht worden opgepakt door het Rijk.

Voorbeelden van beleidsopties:

Het Rijk zet eigen gronden en vastgoed in als vliegwiel voor energiebesparing, duurzame energieopwekking en klimaatadaptatie voor landelijke en regionale doelen.

Het Rijk wijst regio's aan als kraam/versnellingskamers voor klimaatmitigatie. Daarbij wordt gedacht om in drie pilotregio's op voet van gelijkwaardigheid tussen Rijk en regio's akkoorden te sluiten over het daadwerkelijk realiseren van de ambities.

5. Naar een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving

5.1 Opgave: Een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving

Het samenspel van wonen, werken, recreëren en bereikbaarheid bepaalt ons dagelijks leven in grote mate. Keuzes van overheden op het gebied van verstedelijking en het mobiliteitssysteem hebben effect op het gedrag van mensen en bedrijven. Daarmee hebben deze keuzes ook effect op zaken als duurzaamheid (CO₂-uitstoot door voertuigen, energiegebruik in de gebouwde omgeving), de economische concurrentiepositie van Nederland en de ruimte die beschikbaar is voor natuur en landbouw.

De groei van de economie en de bevolking leiden tot een vraag naar extra woningen en tot meer mobiliteit. De huidige bouwproductie houdt de groei van de vraag naar woningen niet bij. Niet alleen vanwege de achterblijvende productie zal het realiseren van de woningbouwopgave niet gemakkelijk zijn. Ook het zoeken naar geschikte locaties is een uitdaging. Ruimte voor woningen kan op gespannen voet staan met andere functies die ruimte vragen. Daarnaast leiden de huidige ontwikkelingen rond verstedelijking en bereikbaarheid er op de middellange en lange termijn toe, dat capaciteitsknelpunten rond en binnen de economische kerngebieden blijven bestaan en zelfs groter worden. In de Startnota voor de NOVI zijn bij de beschrijving van deze strategische opgave bovendien onderwerpen benoemd zoals een acceptabele omvang van sociale verschillen in stad en ommeland, de inrichting van regio's met bevolkingsdaling (krimpgebieden), innovatie in verbindingen en de transformatie van gebouwen. Ook deze zaken spelen een rol bij de opgave om te komen tot een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving.

5.2 Urgenties en beleidsopties

De verdiepingsgroep ziet (vooralsnog) zeven urgenties bij deze opgave. De urgenties zijn hieronder beschreven, waarbij steeds beleidsopties zijn geformuleerd waarin het Rijk een rol kan vervullen. De beleidsoptie kan vervolgens (naar gelang de situatie) op verschillende manieren worden ingevuld, met behulp van verschillende instrumenten.¹

5.2.1 Tekortschietend woningaanbod in groeiregio's

De groei van economie en van het aantal huishoudens leidt in groeiregio's tot een vraag naar extra woningen. De piek van de vraag zit in de komende tien jaar. In de periode 2015 – 2025 moet de woningvoorraad in totaal met circa 600.000 woningen worden uitgebreid. Vanwege de sloop van woningen betekent dit een nieuwbouwopgave van zo'n 70.000 woningen per jaar. Ter vergelijking: in de afgelopen jaren werden jaarlijks gemiddeld 48.000 nieuwbouwwoningen opgeleverd. Om deze vraag op te vangen moet de woningbouwproductie substantieel worden verhoogd.

Voorbeelden van beleidsopties:

¹ De instrumenten zijn niet opgenomen in deze samenvatting. Deze worden uitgewerkt na de reflectie van het OIM.

Versnellen van de bouwproductie door optimalisering van de keten van planning, ontwikkeling en bouw.

Deze beleids optie zet in op het wegnemen van capaciteitsproblemen bij gemeenten en bouwers en van ruimtelijke en financiële beperkingen.

Het vergroten van het aantal bereikbare plaatsen waar vraag is naar woningen (binnenstedelijk en/of op uitleglocaties)

Naast het capaciteitsvraagstuk kan ook het gebrek aan goed bereikbare woningbouwlocaties een belemmering vormen voor het realiseren van de woningbouwopgave. Geschikte locaties zijn goed bereikbaar (gemaakt) en liggen op plekken waar voldaan kan worden aan de woonwensen van potentiële bewoners.

5.2.2 Leefbaarheid en bereikbaarheid in krimpgebieden staat onder druk

In krimpgebieden is sprake van een afnemende vraag naar woningen, wat overaanbod en leegstand tot gevolg heeft. Vanwege vergrijzing (een trend die in deze gebieden sterk doorwerkt) verandert tevens de behoefte naar het type woningen en het soort voorzieningen. Ook het draagvlak voor bepaalde voorzieningen en openbaar vervoer daalt. Krimpgebieden bevinden zich met name aan de grenzen van Nederland (bijvoorbeeld Zuid-Limburg, Zeeuws-Vlaanderen en Oost-Groningen). Voorzieningen die, hoewel relatief dichtbij, aan de andere kant van de landsgrens liggen, zijn minder toegankelijk omdat het openbaar vervoer vaak niet grensoverschrijdend geregeld is. Dit is naast andere grensbarrières (bijvoorbeeld op het sociale verzekerings- of fiscale vlak) ook een knelpunt voor het aanvaarden van werk of stageplaatsen aan de andere kant van de grens.

Voorbeelden van beleids opties:

Tegengaan van leegstand door sloop en transformatie van woningen en ander vastgoed.

Zorg dragen voor het behouden van een minimum voorzieningenniveau.

Vergroten bereikbaarheid door Mobility as a Service-toepassingen (MaaS)

Aanpassen wet- en regelgeving om maatwerkoplossingen zoals functiecombinaties bij voorzieningen mogelijk te maken

Een voorbeeld hiervan is het combineren van leerlingenvervoer en ouderenvervoer.

Krimpregio's tijdelijk financieel extra ondersteunen

5.2.3 Bestaande (woning)voorraad: energetische kwaliteit, bouwkwaliteit en woonkwaliteit

De bestaande gebouwvoorraad moet worden verduurzaamd om de beleidsdoelen uit het klimaatakkoord van Parijs te behalen. Dit vraagt om keuzes en veranderingen die kunnen ingrijpen in het dagelijks handelen van burgers en bedrijven, in de betaalbaarheid van

energie of wonen en in het karakter van historisch erfgoed. Tegelijkertijd zijn veel bestaande woningen kwalitatief aan verbetering toe. De vele wijken die in de jaren '60 en '70 gebouwd zijn vereisen renovatie om te voldoen aan de veiligheids- en comforteisen van deze tijd. Ook geldt voor met name deze woningen, dat ze steeds minder voldoen aan de veranderende woonwensen door demografische ontwikkelingen. Het is een uitdaging om de bestaande voorraad geschikt te maken voor een vergrijzende bevolking en voor de groei aan een- en tweepersoonshuishoudens.

Voorbeelden van beleidsopties:

Het stimuleren van integrale investeringen in kwaliteitsverbetering van de bestaande voorraad, waarbij duurzaamheid, bouwkwiteit en woonkwiteit gecombineerd worden aangepakt.

Faciliteren van transformaties van gebieden die niet voldoen aan de kwaliteitseisen en daarmee gebieden aantrekkelijker maken.

5.2.4 Robuustheid hoofdwegennet staat onder druk

De automobilititeit groeit. Het huidige systeem kan die groei niet aan. Behalve dat dit tot files leidt, leidt autoverkeer (zolang dit gebruik maakt van fossiele brandstoffen) tot CO₂-uitstoot.

Voorbeelden van beleidsopties:

Oplossen capaciteitsknelpunten hoofdwegennet
Capaciteitsverruiming en doorstromingsmaatregelen.

Bevorderen ontwikkeling efficiënter vervoer
Bijvoorbeeld door Intelligente Transportsystemen (ITS)

Terugdringen van de automobilititeit door beprijzing

Terugdringen van het spits-autoverkeer door prijsmaatregelen

5.2.5 In stedelijke gebieden wordt het drukker, viezer en voller

De bereikbaarheid van en binnen stedelijke gebieden staat onder druk. Tegelijkertijd legt de stedelijke mobiliteit, met name het autoverkeer, een stevige druk op de leefomgeving. Bij de ontwikkeling van een afzonderlijk stedelijk mobiliteitssysteem met een kleinere rol voor de auto stelt de aansluiting van de stedelijke systemen op het nationale mobiliteitssysteem de overheden voor een extra uitdaging.

Voorbeelden van beleidsopties:

Afspraken tussen regionale partijen (publiek en privaat) ter beperking van het autoverkeer

Autogebruik in de stad lokaal ontmoedigen

Aansluiting stedelijk en nationaal net (zowel OV als weg) verbeteren

Vergroten van het aanbod van aantrekkelijke woon- en werkgebieden in het economisch kerngebied rond OV-knooppunten (bij voorkeur bij knooppunten met restcapaciteit)

Inzetten op vraaggestuurd vervoer

Bijvoorbeeld Mobility as a Service

Verbeteren binnenstedelijk collectief vervoer en schielsprong OV

Transitie naar een duurzaam stedelijk mobiliteitssysteem

5.2.6 Tekortschietende afstemming tussen verstedelijking en mobiliteitssysteem

De inhoudelijke en procesmatige afstemming tussen verstedelijking en bereikbaarheid leidt nu tot suboptimale resultaten. Er wordt al gewerkt aan het verbeteren van deze afstemming, maar deze verbetering moet verder worden doorgezet.

Voorbeelden van beleidsopties:

Versterken samenhang keuzes bij rijk en regio door andere invulling MIRT

(Overleg)structuren aanpassen om samenwerking en maatwerk te vereenvoudigen

5.2.7 Dreigende toename sociale verschillen

Nederland neemt op dit moment internationaal gezien een middenpositie in wat betreft ruimtelijke verschillen (segregatie) tussen bevolkingsgroepen. Door de huidige druk op de woningmarkt in met name stedelijke gebieden dreigen deze verschillen toe te nemen. De betaalbaarheid van woningen in populaire gebieden komt onder druk te staan. Deze vorm van segregatie kan leiden tot een concentratie van welvaart in sommige gebieden en een concentratie van maatschappelijke problemen in andere gebieden. Particulieren met een kleinere beurs kunnen moeilijk een woning vinden in bepaalde wijken of steden en worden naar bijvoorbeeld de buitenwijken of oud-groeikernen gedreven en kunnen hun persoonlijke woonwens niet invullen.

Voorbeelden van beleidsopties:

Sturen op / stimuleren van gebalanceerde verdeling van type woningen en bewoners per wijk

Verbeteren kwaliteit wijken waar problematiek zich concentreert

6. Naar een waardevolle leefomgeving

6.1 Een waardevolle leefomgeving

Centraal uitgangspunt binnen de verdiepingsgroep 'Naar een waardevolle leefomgeving' is de ligging van Nederland in de Noordwestelijke delta van Europa. Dit natuurlijke gegeven heeft ervoor gezorgd dat de mens altijd in dialoog met het water heeft geleefd om een bestaan op te bouwen en daartoe z'n leefomgeving in hoge mate heeft aangepast. De opgaven waar we vandaag de dag voor staan in Nederland kunnen gezien worden als niets anders dan een volgende fase in deze continue verbouwingsopgave. Maar waar de Delta zich oorspronkelijk kenmerkte door geleidelijke overgangen tussen hoog en laag, droog en nat en zoet en zout, zijn deze gradiënten in de loop der tijd vervangen door abrupte scheidingen, als zichtbaar resultaat van het steeds meer uitsluiten van natuurlijke dynamiek. Het heeft een contrastrijke leefomgeving opgeleverd waarin tegenstellingen in het gebruik van omgevingskwaliteiten de boventoon gingen voeren. Kenmerkend daarvoor zijn de contrasten tussen stad en land en tussen landbouw en natuur.

Het bestaande omgevingsbeleid kenmerkt zich grotendeels door het versterken van contrasten. Voor de gewenste integratie en synergie tussen gebruiksfuncties, natuurlijke omgeving en cultureel erfgoed, is op termijn een paradigmaverschuiving noodzakelijk. Een algemeen vertrekpunt is dat het omwille van de maatschappelijke transitie die in het omgevingsbeleid voor ons liggen, er juist meer integratie en synergie nodig is tussen gebruiksfuncties, de natuurlijke omgeving en ons cultureel erfgoed. Door overgangen weer meer geleidelijk te maken en beter te benutten, ontstaan nieuwe condities om tot een weerbare en vitale toekomst te komen voor ons land. We zoeken naar een waardevolle leefomgeving in 2050 die vanaf dan volhoudbaar is richting 2100. Uiteraard is dit een vergezicht met veel onzekerheden, maar voor de richting van denken is het belangrijk om een dergelijk uitgangspunt hier te benoemen.

Waar technologie ons sinds het industriële tijdperk steeds verder weg heeft gedreven van onze natuurlijke omgeving en een evenwichtig beheer van natuurlijke hulpbronnen (Natuurlijk Kapitaal), zou de toekomstige rol van technologie weleens het omgekeerde kunnen bewerkstelligen. Met name kan ICT ons helpen om gedifferentieerder en met meer oog voor circulariteit de keten tussen Natuurlijk Kapitaal, beheerder/primaire producent, logistiek, Retail en consument sluitend te maken.

6.2 Nationale Opgaven en beleidsopties

6.2.1 Natuurlijke leefomgeving

Er is dringende behoefte aan een herdefiniëring van de relatie tussen de natuurlijke omgeving, cultureel erfgoed en het gebruik ervan. Dwars daarop staat de noodzaak van een toekomstbestendige economie en internationale verplichtingen op het gebied van biodiversiteit. De biodiversiteit staat onder grote druk door de vele belangen die met elkaar wedijveren om de beschikbare ruimte. Natuurbescherming voor behoud van biodiversiteit is nog steeds actueel en urgent. Nederland bevat weliswaar niet de meest bekende wildernissen van deze aarde, zoals de regenwouden, woestijnen, toendra's en

hooggebergten, maar toch zijn ook hier natuurlijke processen aan het werk met bijzondere ecosystemen als gevolg. Een goed voorbeeld daarvan is de Waddenzee. Nederland bevat bovendien een hoge verscheidenheid aan natuur en landschap, niet alleen door de behouden sporen van vroegere landschapsactiviteiten maar ook door recente natuurontwikkelingsprogramma's. Waar in de vorige eeuw de nadruk met name lag op het beschermen van bepaalde planten en dieren of gebieden met bijzondere natuurwaarden, richt men zich in recentere jaren steeds meer op de fysieke leefomgeving van plant en dier, als randvoorwaarde om de beoogde soortenrijkdom te kunnen handhaven.

Voorbeelden van beleidsopties:

Optimaliseren van natuurfuncties op bestemmingsniveau

Uitgaande van het bestaande scala aan beleidsinstrumenten, wordt het Natuurnetwerk Nederland gerealiseerd, inclusief de vanuit internationale richtlijnen verplichte soorten, habitats en waterkwaliteit. Dit alles vraagt vooral een inzet op het terugbrengen van de externe werking van stedelijke functies, industrie, mobiliteit en landbouw. Het t.o.v. natuur gescheiden houden van deze functies, is daarin instrumenteel. Maar zo'n zonering geeft ook ruimte om overgangsgebieden te definiëren in de periferie van natuurkernen, waar onder voorwaarden mengvormen van natuur- en andere functies kunnen plaatsvinden die niet strijdig zijn met de natuurkwaliteitsdoelstellingen. Omgekeerd levert natuur hier diensten aan de maatschappij, zoals gezondheid, recreatie, klimaatadaptatie, etc.

Transformeren naar meervoudig gebruik van Natuurlijk Kapitaal

De transformatie naar meervoudig en duurzaam gebruik van natuurlijk kapitaal heeft als eindbeeld een natuurinclusieve samenleving die zich kenmerkt door vloeiende overgangen tussen diepgroene natuur en bedrijvigheid, wonen en recreatie. Natuurlijk kapitaal en economie zijn met elkaar in balans en voeden en onderhouden elkaar. Internationale kaders op het gebied van biodiversiteit hebben een gelijke evolutionaire ontwikkeling doorgemaakt, samen gevat in de nieuwe richtlijn Natura 2050.

6.2.2 Economisch landgebruik

Het thema economisch landgebruik als aspect van een waardevolle leefomgeving kunnen we niet los zijn van het voedselsysteem. Het economische speelveld is in de laatste eeuw verplaatst van lokaal-regionaal naar internationaal. Dat betekent dat we thans concurreren in een competitieve internationale markt. Daarnaast is de keten van producent tot consument in de afgelopen decennia sterk aan verandering onderhevig geweest. Hierbij is de positie van de boer, door slimme inkoop, verwerking, logistiek en marketing sterk veranderd en in veel gevallen verslechterd en dit heeft geresulteerd in lage marges. Vaak is alleen de optie van schaalvergroting attractief. De consument is in dit systeem steeds minder voedselbewust geworden en verwacht veilig voedsel van hoge kwaliteit, tegen een lage prijs. "Het systeem" zal dit leveren, zonder zich al te druk te maken over de positie van de primaire producent en de consequenties voor de leefomgeving. Door import van veevoer voor de dier- en veehouderij bijvoorbeeld heeft de landbouw zich ontwikkeld tot een welhaast industriële activiteit. Deze ontwikkeling is niet volhoudbaar, niet alleen vanuit het oogpunt van milieu en gezondheid voor mens en dier, maar ook in economische zin.

Voorbeelden van beleidsopties:

Optimaliseren door regulering op bedrijfsniveau

In deze beleidsoptie vindt sturing primair plaats op bedrijfsniveau, waarbij vanuit de optiek van een waardevolle leefomgeving gestuurd zal worden op de belasting van het bedrijf op de leefomgeving, en op de wijze hoe het bedrijf acteert in een circulaire voedselketen met gesloten kringlopen. De AgroFood sector zet voluit in op een niet-afwentelende voedselproductie door bedrijven te houden aan stringenter omgevingskwaliteitseisen dan nu het geval is. Dit resulteert in een hightech-productie (smart farming, precision farming) en in meer productie met substantieel minder input en uitstoot. Hoge productie met minder belasting voor het milieu (circulariteit), komt hiermee een stuk dichterbij.

Transformatie naar duurzaam economisch landgebruik

Het economisch gebruik van grond wordt gebiedsgericht geoptimaliseerd. Er wordt een hernieuwde en regionaal gedifferentieerde verbinding tot stand gebracht tussen bedrijvigheid, de fysieke leefomgeving en de consument. Voor de landbouw betekent dit dat niet elk type zich in principe overal mag vestigen, maar dat die zich ofwel moeten conformeren aan een agrarische hoofdstructuur, dan wel aan een differentiatie van activiteiten die passen bij de meer stedelijke omgeving waarin zij opereren.

6.2.3 Landschapsontwikkeling

Landschappen vertegenwoordigen naast immateriële waarden als identiteit en inspiratie ook economische waarde voor het vestigingsklimaat en toerisme en hebben een positief effect op de gezondheid van mensen. Landschap levert als collectief goed een belangrijke bijdrage aan een herkenbare, betekenisvolle leefomgeving. De ruimtelijke dynamiek als gevolg van transitie in economie, landbouw, klimaat en demografie maken actieve sturing op landschappelijke kwaliteit urgent.

In het huidige beleid is verantwoordelijkheid voor landschappelijke kwaliteit verregaand gedecentraliseerd naar provincies en gemeenten. Op grond van de Europese Landschapsconventie heeft Nederland zich verplicht om landschappen te erkennen als uitdrukking van de diversiteit van het cultureel en natuurlijk erfgoed, bijzondere waarden vast te stellen en kwaliteitsdoelstellingen te omschrijven en beleid te hebben gericht op de bescherming en het beheer van het landschap. Gezien de onvermijdelijke transformaties vragen deze op behoud gerichte doelen en om ontwikkeling van nieuwe landschapskwaliteiten. Tot slot heeft de overheid de bredere ambitie om mensen meer te betrekken bij de eigen leefomgeving.

Voorbeelden van beleidsopties:

Optimaliseren door randvoorwaarden te stellen aan gebruik

Door een versterkte inzet van rijksinstrumentarium en -middelen, worden z.g. natuur- en cultuorkern-zones beschermd en doorontwikkeld tot iconische landschappen. 'Landschapskwaliteit' heeft hierbij een invulling waarbij historische waarden en gewortelde identiteit een sterker accent krijgen dan nieuwe kwaliteiten en praktische, functionele

schoonheid. Dit vraagt in zijn algemeenheid veel inzet om erfgoedwaarden als collectief goed bij bewoners te verankeren, en gedeelde verantwoordelijkheid te organiseren om initiatiefnemers die vanwege erfgoed met praktische beperkingen worden geconfronteerd, tegemoet te komen.

Transformeren naar weerbare landschappen met vitaal erfgoed

Nieuwe kwaliteiten en praktische/functionele schoonheid krijgen een sterker accent dan historische waarden en gewortelde identiteit. Dit vraagt in zijn algemeenheid veel inzet om de brede maatschappelijke meerwaarde van ruimtelijke transformaties in gebiedsgerichte participatieprocessen te benoemen en plannen te motiveren vanuit die gedeelde meerwaarde. Doelmatig transformeren tot weerbare landschappen vraagt -op elk schaalniveau- om omgevingswaarden die de urgente maatschappelijke behoeften van 2050 kunnen helpen vervullen.

6.2.4 Veenweidegebieden

De veenweideproblematiek in Nederland is zeer nauw verweven met de klimaatopgave en de transitie in de landbouw. Door het huidige, intensieve landbouwkundige gebruik en de bijbehorende drooglegging oxideert het veen en daalt de veenbodem met 1 tot 2 centimeter per jaar. De veenspons verschrompelt en er komen grote hoeveelheden broeikasgassen vrij, zoals koolstofdioxide. Maatregelen die dit proces vertragen dragen zowel bij aan vermindering van klimaatverandering als aan aanpassing aan klimaatverandering. Doel is een houdbaar, typisch Hollands landschap.

Voorbeelden van beleidsopties:

Optimaliseren door ruimtelijke scheiding van functies

De natte natuurgebieden in het veenweidegebied worden zo goed mogelijk hydrologisch gescheiden van de aangrenzende lager gelegen veenweidepolders. Gekozen kan worden voor een technische oplossing (b.v. door hydrologische isolatie met damwanden rond het natuurgebied) of voor een ruimte-lijke oplossing (inrichting van een tussenzone met een hoog en flexibel peil). Het resulteert in een con-trastrijk landschap met nog meer ruimtelijke scheiding tussen natuur en landbouw dan nu al het geval is.

Transformeren naar geleidelijke overgangen van functies

Er wordt gekozen voor het transformeren van land naar moeras of water, waardoor de bodemdaling stopt en mogelijkheden ontstaan voor nieuwe producten en (ecosysteem)diensten. Daarnaast ontstaan bij vernatting van landbouwgrond mogelijkheden voor nieuwe maatschappelijke functies zoals recreatief medegebruik (wandel- en fietspaden, vaarverbindingen) en meer grootschalige waterberging en waterzuivering (blauwe diensten).